

GRIMALTOS, Tobies 2021, *Obvietats (o quasi). Filosofia necessària*, València: Publicacions de la Universitat de València. ISBN 978-84-9134-827-6, 134 pàgines

L'any 2015, Pennycook i els seus col·laboradors van dur a terme un experiment molt original: van dissenyar un programa que generava enunciats aleatòriament, del tipus “la totalitat calma els fenòmens infinits”. Evidentment, la immensa majoria d'aquestes oracions no tenia ni cap ni peus; tot i així, van descobrir que un nombre significativament elevat de persones no qualificaven aquestes frases de disbarats sense sentit, sinó que més aviat els consideraven enunciats ‘profunds’ (PENNYCOOK *et al.* 2015, “On the Reception and Detection of Pseudo-profound Bullshit”, *Judgement and Decision Making*, 10 (56): 549-63).

És probable que aquest resultat no sorprengué molta gent. I és que una idea molt estesa en la nostra societat és que els enunciats difícils d'entendre, enrevessats o aparentment incomprendibles expressen veritats profundes, sorprenents, fonamentals i de cabdal importància. En canvi, les oracions fàcils d'entendre, òbvies i trivialment vertaderes expressarien veritats nímies, poc informatives, avorrides i irrellevants. De fet, algunes il·lustres tradicions filosòfiques també han begut d'aquesta font; només cal recordar el heideggerià “fer-se intel·ligible és la mort de la filosofia”.

El punt de partida del darrer llibre de Tobies Grimaltos, *Obvietats (o quasi)*, trenca aquesta intuïció primigènica i defensa que hi ha veritats, obvietats i trivialitats que, malgrat ser-ho, expressen veritats fonamentals, sorprenents, informatives, d'una importància cabdal i, fins i tot, ‘profundes’. Així doncs, l'autor ens convida a participar d'un projecte que consisteix a partir d'enunciats aparentment trivials, esforçar-nos molt fort a formular-los bé, comprendre'ls i extreure'n totes les conclusions raonables que en puguem inferir. Malgrat que no ho sembli, aquesta estratègia basada en obvietats (o quasi) pot portar-nos a conclusions inesperades, i, fins i tot, revolucionàries, com ho mostra la història del pensament (vegeu WILLIAMSON, T. 2018, *Doing Philosophy. From Common Curiosity to Logical Reasoning*, Oxford University Press). Fet i fet, això ja ho apunta el títol: i és que, què hi ha més provocador que escriure tot un llibre d'obvietats, anunciar-ho a la mateixa portada i esperar vendre'n algun exemplar?

Això no vol dir, és clar, que tot allò que ens sembli vertader ho sigui realment. Més aviat la idea és començar la recerca amb enunciats més o menys

trivial i veure on ens menen, essent conscients que sovint ens portaran a negar, corregir i comprendre millor altres obvietats que havíem acceptat prèviament. En altres paraules, el projecte no és construir l'edifici del coneixement a partir d'uns fonaments forts, segurs i robusts (on podríem trobar-los?), sinó anar creant un puzzle amb peces de fang de diferent consistència: algunes peces seran dures i hi encaixaran bé; d'altres, d'igualment fermes, no ho faran i les haurem de rebutjar; i unes terceres seran encara prou toves per deformar-se en trobar-se amb les altres i ens permetran anar construint una xarxa relativament estable i, tanmateix, sempre provisional. Són obvietats, sí, però fetes de fang.

De l'estructura del llibre, en destacaria un segon element vertebrador. Almenys des de la Grècia clàssica, sovint s'afirma que la forma és independent del contingut. Doncs bé, no sempre; el llibre parteix d'un format original i això n'acaba estructurant el contingut d'una manera molt significativa. L'obra conté 20 capítols, els títols dels quals són frases breus, gairebé aforismes, que anticipadament Grimaltos va difondre a les xarxes socials per estudiar-ne les reaccions. A tall d'exemple, els dos primers títols són: "No pots dir que la veritat no existeix i pretendre que siga veritat" i "Que estigues totalment convençut no vol dir que no estigues equivocat". A cada capítol Grimaltos discuteix un d'aquestes aforismes, l'enllaça amb els anteriors i els posteriors, i els relaciona amb d'altres idees que l'autor tàcticament va posant sobre la taula. Amb aquesta estratègia, l'obra defuig els formats típics, i ofereix un contingut més lliure, fresc i original. L'esquelet d'*Obvietats (o quasi)* son les idees; és pensament pur, minimalisme fet llibre, que fa bo allò de *less is more*. Hi ha poques cites, a penes s'hi esmenta cap autor i ni tan sols hi ha gaires exemples que trenquin el delicat fil argumental. Sens dubte, aquest format convida el lector a pensar amb Grimaltos; a saltironejar d'una idea a l'altra sense elements que destorbin el progrés dels raonaments. Tanmateix, també converteix la lectura en un procés més exigent; potser per això al prefaci hi diu que el llibre s'ha de llegir a poc a poc, per no sentir-se colgat per idees i arguments. Com un bon vi que cal degustar. O com un bon puzzle de fang que exigeix concentració i temps, si hom no vol acumular peces i peces sense saber on ni com posar-les.

Tot i la fluïdesa de pensaments, el text de Grimaltos no va a la deriva, sinó que és riu cabalós amb un llit ben definit. L'autor té molt clar quines idees vol presentar-hi, i ho fa intel·ligentment i amb rigor. El llibre introdueix i analitza molts conceptes: la distinció entre representació, fet i proposició; condicions necessàries i suficients; la diferència entre voler no veure / no voler veure; les creences, l'autoengany i les construccions socials; la direcció d'ajustament, etc. Atès que explicar totes aquestes distincions en detall requeriria una ressenya almenys tan extensa com el (breu) llibre ressenyat, tot seguit destacaré algunes idees que m'han semblat interessants per diferents motius.

Si l'assaig fos una novel·la, una protagonista seria la veritat. Grimaltos ens diu d'ella que és fràgil, que és fina i lletja. I, sobretot, que la veritat és una; un dels cavalls de batalla de l'autor és criticar el relativisme, és a dir, aquella perspectiva que s'expressa amb un "això és veritat per a mi". Tal com s'argumenta magistralment a l'obra, quan algú usa l'expressió "veritat per a mi" sovint ens revela com aquesta persona veu el món; tanmateix, el que ens interessa normalment no és com la veu, sinó com és, de fet, la realitat. Si vull agafar el tren i et pregunto a quina hora surt, no m'interessa el que és veritat per a tu; allò que necessito conèixer és l'hora de sortida del tren. Potser té sentit ser relativista sobre algunes qüestions, com ara el gust culinari o el musical, però és una perspectiva errònia quan pensem en altres temes com la veritat o la mentida. Grimaltos ho condensa a les últimes línies del capítol 15 amb l'expressió: "a mi m'agrada la vainilla, la vainilla està bona. A mi m'agrada mentir, però mentir no és bo" (110).

Amb tot, malgrat la intensa i recurrent crítica al relativisme, l'autor defensa també algunes tesis que a primera vista semblen coquetejar amb certes formes de relativisme. Per exemple, en un punt determinat argumenta (citant Hilary Putnam, ara sí) que, si hi ha dues cultures que parlen llengües diferents, llavors els fets del món són diferents per l'una i l'altra. Com arriba a aquesta conclusió sorprenent un fervent antirelativista de la veritat com Grimaltos? Doncs, entenc jo, de la manera següent: d'una banda, argumenta que "la veritat es predica de les descripcions, i les descripcions depenen dels conceptes" (25). Ara bé, cultures diferents conceptualitzen la realitat de manera diversa; la nostra cultura té dos conceptes, verd i blau, per designar colors diferents, però altres cultures podrien tenir un únic concepte que els englobi. Per exemple, si no m'equivoco, en alguns dialectes de l'amazic, el mateix concepte (expressat per la paraula '*azegzaw*') s'usa pel verd i pel blau. Per tant, la descripció "el cel i les fulles dels pins tenen el mateix color" és veritat per una persona que concebi la realitat com ho fa un amazic i, en canvi, és fals per a nosaltres (això segurament és una simplificació a molts nivells, però millor que no ens perdem en els detalls). Això no vol dir que el pensament de l'amazic i el del català es contradiguin; simplement ofereixen descripcions diferents de la realitat que ens envolta. De tot això, Grimaltos en conclou que "els fets són distints per a una [cultura] i l'altra [cultura]. I, el que és més important, no hi ha 'un fet neutre del món' que determine que una cultura està equivocada i l'altra no" (25). La meva interpretació és que, en part, la inesperada conclusió relativista a la qual arriba mitjançant tesis raonables deriva d'un ús, diguem-ne, poc habitual de 'fet': hom podria afirmar igualment que sí que hi ha un fet únic, compartit i neutre al qual tots tenen accés, que determina que les dues descripcions són vertaderes. En aquest sentit, l'afirmació que per a aquestes cultures els fets del

món són diferents fa un ús tècnic o, potser, metafòric, del terme 'fet'. Segons un ús més tradicional (que, tal vegada, encaixa millor amb les connotacions que típicament li associem) no seria veritat que si dues cultures parlen llengües diferents els fets siguin distints. Tal volta, el debat aquí sigui purament terminològic; de vegades, però, els noms importen perquè suggereixen certs punts de vista des dels quals expliquem la realitat.

Si la veritat és una protagonista de l'obra, una antagonista en seria la postveritat. Què és la postveritat? Segons l'*Oxford English Dictionary* aquest mot indica "aquelles circumstàncies en les quals els fets objectius tenen menys influència en la configuració de l'opinió que apel·lacions a l'emoció i la creença personal" (39-40). Definir aquests fenòmens és molt complicat (potser per aquest motiu el diccionari de l'IEC encara no l'inclou). I, en aquest sentit, l'anàlisi de l'*Oxford English Dictionary* és molt millorable: al cap i a la fi, mentre que la noció de postveritat sembla capturar un concepte negatiu, aparentment no hi res de criticable en l'apel·lació a les emocions ni en la idea que l'acceptació de les creences depengui de les altres creences que ja tenim. En qualsevol cas, Grimaltos n'ofereix una perspectiva pròpia, expressada de forma lúcida, perspicax i molt estimulant intel·lectualment.

Precisament en aquest punt (39), he detectat el que sembla l'únic error del llibre: just abans d'oferir la definició que he discutit, en comptes de 'postveritat' hi apareix la paraula 'posteritat'. Em queda el dubte de si és un error tipogràfic (l'únic error del llibre?) o un missatge ocult del programari que, utilitzant la intel·ligència artificial, ens envia un missatge pertorbador: la posteritat n'anirà ben plena, de postveritats. O potser és l'autor que intencionadament ha inclòs el que sembla un error tipogràfic (o un missatge del programari?) per enviar-nos el missatge inquietant. Em queda el dubte, que no sé si vull resoldre.

Més enllà de la postveritat, diverses parts del llibre aborden la relació entre el coneixement i altres fenòmens psicològics com les emocions o els desitjos. En efecte, una idea recurrent a l'obra és que estar convençut no és suficient per saber: Jo puc tenir un fort sentiment de convenciment sobre una proposició p i, tanmateix, no saber p . Probablement tots hem tingut l'experiència de descobrir, avergonyits, que quelcom que defensàvem ferventment és fals. Hom en pot estar molt convençut i, alhora, molt equivocacat. Ara bé, Tobies argüeix que ambdós fenòmens no són del tot independents: a pesar que estar convençut de p no implica saber-ho, sí que és necessari estar-ne convençut per a saber; és a dir, cal que jo tingui la sensació de conèixer alguna cosa per a dir pròpiament que ho sé. Suposem que dues persones pensen que el tren sortirà a les 19:00: l'Aloma n'està plenament convençuda, mentre que la Berta diria que surt a les 19:00 si li preguntessin, però té molts dubtes sobre si aquesta informació és realment fiable. En aquest cas, intuïtivament l'Aloma sap a quina

hora surt el tren, mentre que la Berta no ho sap. En algun sentit aquest resultat és insòlit: a primera vista semblaria que la diferència entre saber i no saber té alguna cosa a veure amb la informació que es posseeix (i, entre altres coses, en com s'ha adquirit la informació), però no és gens obvi que una sensació, com ara el sentiment d'estar convençut, pugui fer bascular una mera creença cap al coneixement. De fet, una conseqüència interessant d'aquesta idea és que per fer que una persona deixi de saber quelcom no cal amagar informació o donar-ne de falsa; n'hi ha prou amb que aquesta persona perdi confiança en les seves creences, o que d'alguna manera senti que ja no està convençuda d'allò que creu. Això és el que a vegades s'anomena *gaslighting* o 'llum de gas', nom que prové d'una pel·lícula dels anys 40 titulada *Gaslight* en la qual un marit intenta fer creure a la seva dona que està boja. Tenir la veritat no és l'única cosa que compta; també cal *sentir* que se la posseeix.

Altres personatges que recurrentment apareixen al llibre són la raó i la passió. "Raó i passió no dormen en habitacions separades", rebla l'autor. Grimaltos ho esmenta com a crítica i, certament, voler que una cosa sigui veritat no la fa veritat (en la immensa majoria dels casos, és clar). Nogensmenys, de la discussió sorgeix un contrast interessant: tot i que desitjar que *p* sigui vertader no ho fa vertader, tenir molta confiança que allò que penses és vertader (estar-ne convençut) pot fer que esdevingui coneixement. De nou, partint d'obvietats (o quasi) arribem a construir un puzzle complex i amb línies fines.

L'autor no en té prou amb enllaçar intel·ligentment qüestions de metafísica, teoria del coneixement, filosofia del llenguatge o filosofia de la ment, que fins i tot en els últims capítols s'atreveix amb qüestions de lògica i filosofia de la ciència. Encara més: avança tesis controvertides com que "la ciència fa arguments que formalment són una fal·làcia" (124). I per què ho diu això? Perquè interpreta que la ciència es basa en *implicacions contrastadores* que tenen l'estructura "si la teoria T és correcta, llavors passarà F". Certament, si un creu que d'aquesta implicació contrastadora i de l'ocurrència d'F hom pot concloure que la teoria T és certa, hom està cometent la fal·làcia d'afirmació del conseqüent. Tanmateix, com passa tant sovint en filosofia, allò que per a un és un *modus ponens*, per a altres és un *modus tollens*: atesa la innegable capacitat de la ciència de justificar tesis i arguments, és difícil pensar que el raonament científic es basi en una fal·làcia; per tant, la conclusió més raonable és que la ciència no es basa en implicacions contrastadores que tinguin la forma suggerida més amunt (vegeu Díez, J. i Moulines, C. U. 1999, *Fundamentos de Filosofía de la Ciencia*, Ariel, cap. 3).

Seria impossible resumir i avaluar totes les tesis estimulants que discuteix aquesta breu i profunda obra. Amb tot, voldria acabar esmentant una motivació del llibre que crec que és central però subterrània; una idea que l'autor no

tematitza de manera explícita, però que estructura tot el text: la responsabilitat. Sovint pensem que només som responsables dels actes que fem, de si trenquem un plat o si marquem el gol que fa guanyar el nostre equip. Tanmateix, Grimaltos reivindica (sense dir-ho) que també existeix la responsabilitat epistèmica: també som responsables d'allò que creiem. Això pot semblar sorprenent a primera vista; mentre que trencar un plat o marcar un gol són coses que jo faig, no sembla que creure que *p* sigui una acció. No obstant això, Grimaltos ens mostra que, d'alguna manera, les creences que adquirim i mantenim també deriven en part d'allò que fem: podem permetre que les emocions dirigeixin completament el nostre pensament o podem deixar-nos influir per les *fake news*. Podem esforçar-nos a buscar les fonts fiables i les evidències, o podem acceptar simplement allò que ens és més còmode. Podem assumir les conseqüències lògiques d'allò que creiem o podem resistir-nos a acceptar-les. Més enllà dels diferents protagonistes, antagonistes i personatges que hi desfilen, tinc la sensació que el llibre és, sobretot, un tractat sobre la (ir)responsabilitat epistèmica del nostre temps. I, per tant, amb tota la convicció, us recomano que llegiu aquest llibre si voleu aprendre a ser epistèmicament responsables o, almenys evitar no ser-ho.

MARC ARTIGA
Universitat de València